

*METODOLOXÍA XERAL NA ELABORACIÓN DO MAPA
SOCIOLINGÜÍSTICO DE GALICIA*

1.1. Metodoloxía.

A metodoloxía seguida na fase definitiva do MSG apóiase, no esencial, na ensaiada co inquérito previo na zona de Ferrol, aínda que, obviamente, incorpóranse no estudio definitivo elementos que non eran necesarios no previo, como son os criterios para establecer unidades de representatividade, para a clasificación de concellos, etc.

Esta metodoloxía debía adecuarse ó tipo de datos e ó tamaño da mostra que iamos manexar. Ademais de elabora-lo cuestionario que aparece incluído como apéndice¹, tiñamos que deseñar unha mostra representativa da poboación de Galicia e decidir unha unidade de

¹ *Unha versión previa deste cuestionario foi probada anteriormente no inquérito piloto da zona de Ferrol, e aparece recollido como apéndice en M. Fernández & M. A. Rodríguez Neira (coords.) (1993). Estudio sociolingüístico da comarca ferrolá. A Coruña: Real Academia Galega. O cuestionario que o lector pode atopar como apéndice 2 a este volume é unha evolución daquel, tras reduci-lo número de preguntas, pecha-las abertas, modificar algunhas -na súa formulación, nas alternativas de resposta ou no tipo de escala- e homoxeniza-lo máis posible as posibilidades de resposta das que formaban unha batería (a batería de usos, de competencia, de actitudes, etc.), para así facilita-la comparación dos resultados.*

representatividade (concello, provincia, Galicia como conxunto)². A formulación inicial consistía na obtención dunha mostra estatisticamente significativa cunha marxe de erro máxima do 3% e un nivel mínimo de confianza do 95% para os trescentos trece concellos de Galicia. Supoñendo o estudio dunha variable cualitativa igualmente distribuída, estas especificacións esixían unha mostra dunhas mil entrevistas por concello, obviamente inviable desde o punto de vista económico. Unha vez consideradas as disponibilidades económicas, as esixencias de tempo e esforzo que impoñía o cuestionario e as diferentes posibilidades (e que desaxabamos contar cunha unidade de representación menor cá provincia), tomouse, xa que logo, a decisión de agrupa-los concellos noutras entidades máis amplas, que denominamos *sectores*, e que responden a criterios que a seguir detallamos.

Logo dunha análise do obxectivo da investigación, e contando coa realización do referido inquérito piloto, observouse que a competencia, as actitudes e os usos lingüísticos non dependen tanto da situación xeográfica do concello coma do tipo de «hábitat» e da estrutura económica do mesmo (urbano/rural, industrial/agrario, etc). De aí que se optase por agrupa-los concellos en sectores de acordo co número de habitantes e coa porcentaxe de ocupados en cada sector económico. Segundo o número de habitantes, diferenciamos catro categorías:

- Concellos con menos de 5.000 habitantes maiores de quince anos.
- Concellos con 5.000 ou máis habitantes e menos de 10.000 maiores de quince anos.
- Concellos con 10.000 ou máis habitantes e menos de 50.000 maiores de quince anos.
- Concellos con máis de 50.000 habitantes (coinciden cos das sete cidades galegas).

Os únicos sectores que corresponden a un só concello e que se investigaron por separado foron as sete cidades de Galicia: A Coruña, Santiago, Ferrol, Lugo, Ourense, Vigo e Pontevedra.

Segundo a porcentaxe de poboación ocupada en cada sector económico, establecemos tres categorías:

² O deseño da mostra foi realizado polo profesor Eduardo J. Pis, do Departamento de Econometría e Métodos Cuantitativos da Facultade de Ciencias Económicas da Universidade de Santiago de Compostela.

- Concellos con máis do 33% da poboación na Agricultura e na Enerxía.
- Concellos con máis do 33% da ocupación en Industria e Construcción ou máis do 33% en Servicios.
- Concellos que cumpren ámbolos dous criterios.

Aínda que a proximidade territorial non foi considerada relevante, respectáronse as divisións provinciais, de xeito que os sectores agrupasen só concellos da mesma provincia.

Dada a necesidade de ter información sobre a distribución de ocupados a nivel municipal, e ó non dispoñerse no momento de deseñalo inquérito dos datos do *Censo de Poboación e Vivendas* de 1991, vímonos obrigados a traballar co de 1981. Sen embargo, non descartamos realizar unha estratificación *a posteriori*³ baseándonos nos datos de 1991.

A aplicación destes criterios levou a establecer 34 sectores, numerados do 1 ó 34, que tipoloxicamente son os seguintes:

Tamaño do concello	Máis do 33% da poboación ocupada na Agricultura e Enerxía	Máis do 33% da poboación ocupada na Industria e Construcción ou máis do 33% en Servicios	Cumprimento conxunto dos dous criterios anteriores
50.000 ou máis habitantes maiores de quince anos.		1, 2, 3, 12, 18, 24, 26	
De 10.000 a 49.999 habitantes maiores de quince anos.	27	4, 13, 25	5, 28
De 5.000 a 9.999 habitantes maiores de quince anos.	7, 14, 20, 30	6, 19, 29	8, 15, 31
Menos de 5.000 habitantes maiores de quince anos.	10, 16, 22, 33	9, 21, 32	11, 17, 23, 34

³ Esta estratificación consistiría na reelaboración da mostra sobre eses datos novos.

Para cada un destes sectores estableceuse o tamaño mostral necesario para obter, como xa dixemos, resultados cunha marxe de erro máxima do 3% e un nivel de confianza do 95%. A continuación ofrecémo-lo listado dos concellos agrupados en cada sector. O tamaño mostral de cada un deles figura entre parénteses:

<i>Sector 1</i> (1170) A Coruña	Coristanco Malpica Melide	Irixoa Laxe Lousame	Mondoñedo Palas de Rei Pantón
<i>Sector 2</i> (1153) Santiago	Muxía Negreira Ordes	Mañón Mazaricos Mesía	Sarria Saviñao, O Taboada
<i>Sector 3</i> (1155) Ferrol	Ortigueira Outes Ponteceso	Moeche Monfero Oroso	Vilalba <i>Sector 15</i> (1054)
<i>Sector 4</i> (1095) Arteixo Carballo Fene Narón Noia Oleiros	Pontes, As Porto do Son Rianxo Santa Comba Valdoviño Vimianzo Zas	Oza dos Ríos Paderne Pino, O Rois San Sadurniño Santiso Sobrado Somozas Toques Tordoia Touro Trazo Val do Dubra Vedra Vilarnaioir Vilasantar	Cervo Foz Ribadeo <i>Sector 16</i> (1775) Abadín Alfoz Antas de Ulla Baleira Baralla Barreiros Becerreá Begonte Bóveda Carballedo Castroverde Cervantes Corgo, O Folgo do Courel Friol Guntín Incio, O Láncara Lourenzá Monterroso Muras Negueira de Muñiz Navia de Suarna Nogais, As Ouroi Outeiro de Rei Pobra de Brollón Paradela Páramo
<i>Sector 5</i> (1071) Boiro Ribeira	<i>Sector 8</i> (1056) Cabana Laracha Padrón		
<i>Sector 6</i> (1096) Betanzos Cambre Carnota Cee Culleredo Mugardos Muros Neda Pobra do Caramiñal Pontedeume Sada Teo	<i>Sector 9</i> (1032) Ares Bergondo Cabanas Corcubión Dodro <i>Sector 10</i> (1742) Abegondo Aranga Boimorto Boqueixón Capela, A Cariño Carral Cerdido Cesuras Curtis Dumbría Fisterra Frades	<i>Sector 11</i> (795) Coirós Miño <i>Sector 12</i> (1152) Lugo <i>Sector 13</i> (1068) Monforte Viveiro <i>Sector 14</i> (1099) Castro de Rei Chantada Cospeito Fonsagrada, A Guitiriz	

Pastoriza Pedrafita Pol Pontenova, A Portomarín Quiroga Ribeira de Piquín Ribas de Sil Riotorto Samos Sober Trabada Triacastela Valadouro, O Vicedo Xermade	Bola, A Bolo, O Castro Caldelas Carballeda de Avia Castrelo de Miño Calvos de Randín Castrelo do Val Cartelle Cenlle Chandrexa de Queixa Cualedro Entrimo Gomesende Larouco Laza Leiro Lobeira Lobios Maceda Manzaneda Maside Melón Merca, A Montederramo Monterrei Muíños Negueira de Ramuín Oímbra Pobra de Trives Pereiro de Aguiar Parada de Sil Perox, A Petín Pontedeuva Porqueira, A Punxín Quintela de Leirado Rairiz de Veiga Ramirás Río Riós San Cristovo de Cea San Amaro Sandiás Teixeira, A Toén Trasmirás Vilar de Barrio Vilariño de Conso Vilar de Santos Vilamartín de Valdeorras Veiga, A	Verea Vilamarín Vilardevós Xunqueira de Ambía <i>Sector 23</i> (1074) Barbadás Coles Cortegada Gudiña, A Irixo, O Mezquita, A Paderne de Allariz Padrenda Piñor San Cibrao das Viñas Sarreaus Taboadela Xunqueira de Espadanedo <i>Sector 24</i> (1170) Vigo <i>Sector 25</i> (1088) Redondela Tui Vilagarcía de Arousa <i>Sector 26</i> (1146) Pontevedra <i>Sector 27</i> (1094) Cangas Estrada, A Lalín Pontearreas Vilanova de Arousa <i>Sector 28</i> (1069) Marín Moaña <i>Sector 29</i> (1086) Gondomar Grove, O Mos Nigrán Poio Porriño, O <i>Sector 30</i> (1097)	Bueu Caldas de Reis Cambados Cañiza, A Guarda, A Mondariz Pontecaldelas Salvaterra de Miño Sanxenxo Silleda Tomíño Vila de Cruces <i>Sector 31</i> (1049) Baiona Covelo Forcarei <i>Sector 32</i> (1029) Catoira Cuntis Mondariz Baleario Pontecesures Soutomaior <i>Sector 33</i> (1384) Agolada Arbo Campo Lameiro Cerdado Cotobade Crecente Dozón Fornelos de Montes Lama, A Meis Moraña Neves, As Oia Pazos de Borbén Portas Ribadumia Rodeiro <i>Sector 34</i> (1034) Barro Meaño Rosal, O Salceda de Caselas Valga Vilaboia

A mostra foi repartida entre os distintos concellos de forma proporcional ó seu peso demográfico no conxunto do seu sector. Dentro de cada concello a mostra estratificouse por cotas proporcionais a grupos de idade e sexo. Os grupos de idade que se tiveron en conta foron estes:

- De 16 a 19
- De 20 a 29
- De 30 a 39
- De 40 a 49
- De 50 a 59
- De 60 a 64
- De 65 en diante

Houbo dúas razóns fundamentais polas que se decidiu entrevistar individuos de 16 anos ou máis. A primeira é que a esta idade adoitan comezar a configurarse as propias tendencias de uso e a afirmarse as actitudes persoais, amosando conductas lingüísticas e opinións máis consolidadas e menos influídas ca na etapa infantil. A segunda é que o grupo de poboación menor de 16 anos é o máis estudado ata o momento, polo que decidimos centrarnos exclusivamente na poboación adulta.

Na mostraxe definitiva distinguíronse oito tipos de hábitat⁴ dentro de Galicia (que tentaban dar conta das diversas posibilidades do hábitat de nacemento e residencia): *urbano I*, *urbano II*, *periurbano*, *vilas I*, *vilas II*, *vilas III*, *rural I* e *rural II*. No primeiro incluíronse os núcleos de poboación de máis de 125.000 habitantes (Vigo e A Coruña). O *urbano II* constitúeno os núcleos de poboación comprendidos entre 40.000 e 124.999 habitantes (as outras cinco cidades de Galicia). O *periurbano* comprende os núcleos xeograficamente distanciados da cabeceira en concellos onde esta foi considerada *urbano I* ou *II*, pero que presentan unha forte dependencia dos núcleos urbanos. Os tres tipos de vilas distinguíronse segundo o número de habitantes dos seus núcleos: *vila I*, de 10.000 a 39.999 habitantes, *vila II*, de 5.000 a 9.999 habitantes e *vila III*, de 2.000 a 4.999. O *rural I* caracterízase por comprender núcleos de menos de 2.000 habitantes e porque presenta trazos propios dos núcleos urbanos (rúas, prazas, rede de sumidoiros, bancos, etc.). O *rural II* comprende núcleos de menos de 2.000 habitantes con asentamento disperso.

⁴ Esta categorización do hábitat non se corresponde coa realizada para agrupa-los concellos en sectores, xa que tampouco a súa finalidade é a mesma.

Aínda que o hábitat de residencia do entrevistado non foi escollido como cota para a distribución de enquisas por concello, tentamos que nesa distribución o peso de cada hábitat en cada un dos concellos se aproximase no posible á realidade demográfica do lugar de que se tratase. Se moitos concellos presentaron problemas á hora de realiza-las rutas, pódese comprender que esta pretensión complicou aínda máis a tarefa.

As restantes variables de identificación sociolóxica do entrevistado tratámolos nos seguintes apartados, dado que non se tiveron en conta na distribución da mostra. Non cabe dúbida de que Galicia é un país onde as diferentes categorizacións das variables sociais son moi dúbidasas, a primeira delas a clase social. Sen embargo, dado que polo de agora non contamos con categorizacións máis aceptables, debemos empregar estas para aprehende-la realidade á que nos enfrontamos, comprobando a súa eficacia coas diferentes análises que realizamos (e con tódalas reservas necesarias).

Esta é a ficha técnica do inquérito realizado:

Ficha técnica

Para cada un dos sectores pode resumirse como segue:

Universo: Poboación de 16 ou máis anos residente no sector.

Sectores: Agrupáronse os concellos de cada unha das provincias galegas de acordo con criterios de tamaño do concello e porcentaxe de poboación ocupada nas distintas actividades económicas. Cada un dos concellos correspondentes ás sete cidades considérase un sector. O número total de agrupacións é de 34.

Erro de mostreo: Erro máximo probable do 3% para unha característica cualitativa dicotómica con máxima dispersión (proporción igual a 0,5) e un nivel de confianza do 95%.

Tamaño mostral: Dentro de cada sector oscila entre as 665 entrevistas da mostra máis pequena e as 2.022 da máis grande, encontrándose a maioría arredor das 1.000. O tamaño total é de 38.897 entrevistas. Dentro de cada sector a mostra repartíuse de xeito proporcional entre os concellos que a integran, e asignáronse cotas por grupos de idade e de sexo.

1.2. O cuestionario.

Igual ca na fase provisional, o método utilizado foi a *entrevista guiada*⁵ a través dun cuestionario, no que tódalas preguntas, salvo a idade do entrevistado, a súa profesión e a de seus pais, se presentaron pechadas e con varias posibilidades de resposta. As preguntas abertas recodificáronse posteriormente co fin de facilita-lo seu tratamento informático e estatístico. Neste volume presentámo-lo cuestionario no apéndice 2.

O cuestionario definitivo comprendía 148 preguntas (aínda que o entrevistado non tiña que contestar a todas elas), resultado final do proceso de depuración e perfeccionamento do cuestionario-piloto xa comentado anteriormente. Estes son os aspectos que pretendemos abordar con el:

1. Datos de identificación persoal do entrevistado: nome, lugar de nacemento e de residencia, sexo, idade, profesión, estudos, etc.
2. Competencia lingüística: dominio do galego do entrevistado e da súa familia.
3. Historia (socio)lingüística do entrevistado: lingua inicial, lingua empregada no ámbito escolar, variedades usadas polos familiares máis próximos nas interrelacións cos entrevistados.
4. Usos lingüísticos do entrevistado en distintas situacións: no medio familiar, cos amigos, no traballo, na Administración, etc.
5. Actitudes e prexuízos lingüísticos: sobre o uso do galego en diferentes espazos, sobre a utilidade do galego en relación co castelán, sobre o aumento do uso do galego, sobre os galegofalantes e os castelanfalantes, etc.

⁵ Escollémo-lo termo *entrevista guiada* dado que nin *enquisa* nin *entrevista* expresan con propiedade o método empregado. O entrevistador interrogaba o informante seguindo o cuestionario, e nalgúns ocasións mantiña exactamente a formulación que as preguntas tiñan nel, como é o caso das preguntas sobre actitudes. O esforzo do informante reduciuse facilitándolle cartóns coas posibilidades de resposta. Sen embargo, a lonxitude do cuestionario e certa clase de información requirida non aconsellaban un interrogatorio continuo e sistemático, senón unha interacción a medio camiño entre o interrogatorio e o diálogo, apoiado no cuestionario. Ademais, algunhas respostas tiñan que ser adscritas polo entrevistador a unha das categorías de acordo co que podía ser considerado o seu contido máis relevante. O cuestionario da fase previa apoiábase no entrevistador aínda máis, xa que contiña moitas preguntas abertas que no definitivo aparecen pechadas.

6. Conciencia sociolingüística do entrevistado: lingua habitual da xente nova, futuro das linguas en Galicia, uso do galego con respecto a diferentes momentos no último medio século, etc.
7. Cuestións de control (cubertas polo entrevistador).
8. Outras.

Procurouse que o cuestionario contemplase non só os aspectos sociolingüísticos descritivos da competencia, usos, actitudes e crenzas do entrevistado, senón tamén outros que, non estando directamente relacionados con el, ou sendo mesmo marxinais, axudan a xustifica-la competencia e a interpreta-la conducta e as actitudes lingüísticas dos entrevistados⁶.

Considerouse que as características do lugar de nacemento (ciudades, vilas ou aldeas) e o enclave xeográfico do mesmo (interior, costa ou montaña) podían incidir de forma distinta na competencia, usos e actitudes cara ó galego, dadas as diferentes relacións socioeconómicas predominantes en cada un deles. Así mesmo, prestóuselle atención a que o entrevistado fose natural de Galicia ou vivise algún tempo fóra, sen esquece-las características lingüísticas dese lugar de residencia, xa que habitar no pasado en comunidades onde existía unha situación de contacto lingüístico podía predispoñe-lo entrevistado a responder de forma distinta ca se non vivise nesas circunstancias.

Así mesmo, introducíronse preguntas para coñece-los datos lingüísticos de catro xeracións (avós, pais, entrevistado e fillos do entrevistado) e poder analiza-la evolución do uso das linguas, diferenciando entre os dous sexos por se esta variable tiña algunha incidencia⁷. Atendendo á evolución lingüística do propio entrevistado, incluíronse preguntas sobre os usos lingüísticos en catro períodos da súa vida nos que acostuman producirse cambios persoais que poden favorecer unha variación de usos e actitudes. Para dar conta de diversidade no uso diario das linguas, introducíronse cuestións que abordaban o cambio de lingua en distintas situacións (no traballo, cos amigos, coa parella, cos veciños, nas dependencias administrativas, etc.) e tamén a tendencia á converxencia ou á diverxencia de lingua cando o entrevistado está nun grupo onde se fala un idioma distinto da súa lingua habitual.

⁶ Exemplo destas últimas son as preguntas 76, 77, 78, 88... (véxase apéndice 2).

⁷ Non só incidencia no uso, senón tamén na competencia e nas actitudes.

Respecto ás actitudes lingüísticas, considerouse fundamental investiga-la opinión dos entrevistados sobre a inclusión do galego en ámbitos formais nos que ata agora tiña unha presenza escasa (nun contrato laboral, nun pleito, nos actos relixiosos, nos mass-media, na escola, etc.), e a súa valoración, en relación co castelán, para certas actividades como explicar determinadas asignaturas, tanto no pasado escolar do entrevistado coma no presente. Tamén se tratou de comprobala existencia ou inexistencia de prexuízos cara ós usuarios do galego (posibilidades de medre social, calidades estéticas do galego, etc.) en tanto variables que poden gardar relación coa conducta lingüística adoptada en determinados ámbitos sociais.⁸

Pasamos a continuación a falar das variables de identificación persoal do entrevistado, aínda que algunhas delas (sexo, idade e hábitat de nacemento e de residencia) xa foron tratadas en parte anteriormente.

O que pretendiamos coa recollida da diversidade de categorías de idade e de hábitat de nacemento e residencia xa sinaladas, era dispor dunha información o máis detallada e precisa posible, sen impedimento de que máis tarde e por necesidades de operatividade e manexabilidade, todas esas categorías fosen agrupadas doutro xeito. En canto á idade, a agrupación máis frecuente foi en catro categorías:

1.- de 16 a 25 anos	3.- de 41 a 65 anos
2.- de 26 a 40 anos	4.- máis de 65 anos

Sen embargo, esta agrupación fíxose en ocasións de xeito máis detallado, e iso gracias a que a codificación da idade foi numérica: no cuestionario recollémo-la idade exacta do entrevistado, agrupándoa posteriormente. Neste mesmo volume categorízase esta variable de diferentes formas.

Tamén o hábitat foi agrupado de diferentes formas segundo as esixencias de cada análise; no seu caso, a modificación das categorías establecidas só se podía facer por agrupación, xa que os individuos foran adscritos a ditas categorías desde o principio, e non admitían readscripción coma no caso da idade. Unha das agrupacións máis habituais foi a de

⁸ As respostas dos entrevistados a moitas das preguntas non teñen por que coincidir exactamente coa realidade. Isto é algo que poucas veces se subliña. Co cuestionario averiguamos como cre o entrevistado que son as cousas, non necesariamente como en realidade son. Isto é un risco que se debe reducir co xeito de formula-las preguntas e coa forma en que o entrevistador leva a enquisa.

urbano, periurbano, vila, rural-1 e rural-2. No presente volume xuntamos ás veces o periurbano co urbano e o rural-1 co rural-2 (cfr. as análises de Galicia como unidade en cada capítulo). Cómpre subliñar que en cada sector aparece un número moi limitado de tipos de hábitat que o definen, xa que ó establece-las rutas de entrevista reflectimos no posible o peso real de cada hábitat en cada concello: por iso son poucos os casos en que as frecuencias resultantes dos cruzamentos non permiten sacar conclusións.

A clasificación das profesións foi quizais a máis laboriosa das feitas coas variables manexadas para a identificación social do entrevistado. En principio, empregamos unha ampla variedade de categorías para a profesión do entrevistado, que se viu reducida para as profesións do pai e da nai⁹. O risco de operar con tal número de profesións, dado que se atopaban frecuencias moi baixas na maior parte das celdas, fixo que fosen recodificadas nas seguintes:

1.- Empresarios da industria, comercio, minería, pesca, construción, transportes e servicios autónomos.	local.
2.- Persoal de titulación superior ou media.	7.- Persoal de servicios.
3.- Profesións liberais.	8.- Autónomos.
4.- Docentes.	9.- Labradores.
5.- Forzas armadas.	10.- Mariñeiros.
6.- Funcionarios e empregados da administración estatal, autonómica e	11.- Obreiros.
	12.- Estudiantes.
	13.- Amas de casa.
	14.- Persoas que non tiveron primeiro emprego.

Aínda así, na maior parte das ocasións só puidemos obter información relevante dalgúns das profesións, cando ían agrupadas en grandes categorías. Malia a que non se poidan elaborar gráficos significativos nin analizar por separado tódolos grupos diferenciados, pódense sacar conclusións das tendencias naquelas profesións que máis abundan nos distintos sectores (amas de casa, estudantes, labradores, mariñeiros, etc.) mediante a observación das frecuencias. Por iso pareceunos útil e

⁹ Evidentemente, o obxecto da análise é o entrevistado, non seus pais, de aí esta redución.

necesario incluí-los cruzamentos con esta variable independente en moitas das táboas realizadas, aínda que fose imposible facelo nos gráficos.

Como a clase social é unha variable sociolóxica complexa, e dado que resulta fundamental para explicar determinadas tendencias na investigación sociolingüística, foi necesario que o entrevistador a establecese tendo en conta a profesión, os estudos e o nivel de ingresos declarado polo entrevistado, así como o medio residencial observado. As clases sociais que se estableceron foron as seguintes:

- Baixa. - Media. - Alta.
- Media-baixa. - Media-alta.

Posteriormente, a alta foi agrupada coa media-alta debido á baixa frecuencia de entrevistados daquela.

Polo que atinxe ó nivel de estudos do entrevistado, diferenciamos en principio oito categorías:

- Ningún.
- Primarios incompletos.
- Primarios completos.
- Formación profesional (F.P.).
- Bacharelato.
- Carreira universitaria de grao medio.
- Carreira universitaria de grao superior.
- Outros estudos.

Polas mesmas razóns de operatividade xa comentadas, estas categorías foron recodificadas na maior parte dos casos en cinco:

- 1.- Ningún.
- 2.- Primarios (completos e incompletos).
- 3.- Secundarios (Bacharelato e F.P.).
- 4.- Universitarios (grao medio e superior).
- 5.- Outros.

As entrevistas foron realizadas entre abril e setembro de 1992, seguindo o método de rutas aleatorias da fase provisional, e supervisadas entre abril e decembro do mesmo ano.

1.3. O sistema de rutas aleatorias.

O método seguido para garanti-la aleatoriedade da selección de entrevistas foi o de *rutas aleatorias*. Con este método, cada ruta vén

determinada por un punto de partida, un número de entrevistas a realizar (entre 10 e 15 en núcleos urbanos e un máximo de 10 no rural) e unhas cotas de idade e sexo a cubrir. A cota de hábitat da que xa falamos cóbrease coa selección do punto de partida de cada unha das rutas dun concello. A partir de aquí, o entrevistador ten que seguir unhas pautas de selección de edificio, vivendas e individuos xa marcadas, e que favorecen a aleatoriedade precisamente por vir predeterminadas.

O trazado das rutas varía dependendo da estrutura poboacional do núcleo no que se traballa. O primeiro edificio seleccionado é o do punto de partida. Se un edificio ten varias escaleiras, cada unha considérase coma un edificio independente. Os edificios públicos, hosteleiros, de oficinas, ou que sirvan de vivenda colectiva (residencias, cuarteis, etc.), consideráronse como inexistentes ó segui-la ruta. Só serven aqueles que teñan vivendas en parte ou totalmente.

En núcleos con estrutura urbana, o entrevistador avanza desde o punto de partida no sentido dos enderezos con maior numeración. Cando chega a un cruzamento de rúas, xirará alternativamente á dereita e á esquerda avanzando en zig-zag de rúa en rúa (unha bifurcación de rúas será considerada tamén como un cruzamento). A ruta constitúea a beirarrúa esquerda de cada rúa percorrida (véxase a figura 1). No caso de chegar a unha praza, descampado, vía de ferrocarril, ou a un valado extenso, seguirase a ruta no sentido pertinente e sairase da praza no punto máis próximo posible (véxase a figura 2).

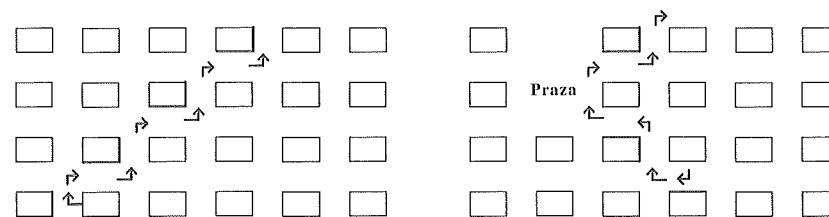

Figura 1

Figura 2

Cando o núcleo onde se traballa é rural disperso, a ruta seguirase en espiral desde o punto de partida e no sentido das agullas do reloxo. A espiral irá de fóra cara a dentro ou á inversa, dependendo de se o punto de partida está na parte externa ou na interna do núcleo

(véxanse as figuras 3 e 4). Se nos atopamos nun núcleo rural de estrutura lineal, avanzamos en zig-zag dunha beirarrúa a outra, e sempre no sentido dos enderezos con numeración progresivamente máis elevada (véxase a figura 5).

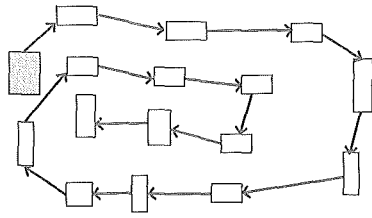

Figura 3

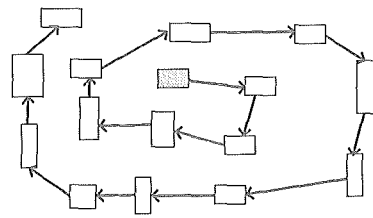

Figura 4

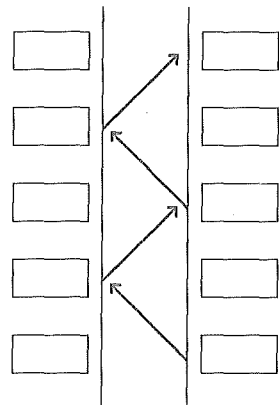

Figura 5

Nas follas de ruta incluíanse unha táboa de números aleatorios que debían determina-la forma de selección das vivendas¹⁰. As entrevistas realizadas debían ir cubrindo a mostra asignada á ruta, tanto en número como na súa distribución por idade e sexo; a inadecuación entre

¹⁰ O eixo horizontal da táboa mostra unha sucesión numérica do 1 ó 15 que representa a secuencia ordinal das 15 entrevistas a realizar, como máximo, en cada ruta. Da súa parte o eixo vertical mostra unha sucesión numérica do 1 ó 10 que representa os diferentes valores hipotéticos que poden acadar as tres variables utilizadas sucesivamente na selección da última unidade mostral:

- N^o de andares do edificio.
- N^o de portas en cada andar.
- N^o de individuos en cada domicilio.

individuo/-s seleccionado/-s e mostra implicaba a substitución do/-s primeiro/-s.

A aplicación do cuestionario realizouse no mesmo domicilio do entrevistado¹¹. Entrevistouse como máximo a unha persoa en cada enderezo, o que deu lugar a que nalgúns concellos fose imposible completa-la mostra inicial. As unidades restantes foron reasignadas ata completa-la mostra global. O traballo de campo desenvolveuse, como dixemos anteriormente, no período que vai de abril a setembro de 1992.

Só tres eventualidades podían explica-la imposibilidade de realizar entrevistas¹²: a negativa a colaborar, a inadecuación entre mostra

Referíndonos agora ás dúas primeiras, diremos que con estes datos, a mecánica de selección é a que segue.

a) Selección do andar: realízase cruzando o número de orde da entrevista na ruta co número de andares habilitados como vivendas do edificio.

b) Selección da porta: realízase cruzando o número de orde da entrevista na ruta co número de portas do andar seleccionado. Se as portas non están numeradas alfabeticamente (numeración que respectamos), numerámolas do 1 en diante e de esquerda a dereita.

En caso de non poderse realiza-la entrevista no domicilio seleccionado, intentámolo no que o segue inmediatamente na orde de selección; de non poder ser no andar seleccionado, intentarase no inmediatamente superior. Dado que non se pode retroceder no ciclo de selección, só no hipotético caso de agotar por arriba os posibles domicilios dun edificio a partir do primeiro domicilio seleccionado, poderase aborda-lo primeiro domicilio do primeiro andar que por baixo esta habilitado como vivenda, e así sucesivamente ata chegar a aquel primeiramente seleccionado; se nese caso non se puido realizar ningunha entrevista, procederase á substitución do edificio.

En cada edificio só pode facerse unha entrevista, a menos que teña máis de 6 andares. Nesta eventualidade o edificio dividiuse en dúas metades de xeito que se o número de andares era impar, o sobrante atribúese á parte máis baixa; neste momento selecciónase a primeira entrevista usando a táboa como se o edificio tivese só o número de andares resultante da división. Para a segunda entrevista considérase na táboa o total de andares.

De xeito análogo á de andares e portas, a selección dos individuos realízase cruzando o número de entrevista na ruta co número de habitantes do domicilio seleccionado que, como se dixo, consta na táboa. Os individuos numéranse en orde decrecente de idade -a igual idade dase prevalencia ós homes. A selección, por tanto a numeración, restrínxese ós individuos que pernoctaron a noite anterior e que, previsiblemente, o farán a seguinte; que son residentes no concello e que están no límite de idade que interesa ó estudio.

¹¹ Non estimamos conveniente face-las entrevistas nin localiza-los entrevistados en locais comerciais, bares, etc., nin os tivemos en conta á hora de segui-la folla de ruta.

¹² Neste punto é interesante clarificar que no caso de que no momento preciso da abordaxe do domicilio non fose posible a realización da entrevista, concertábase a súa realización para un momento ulterior e o desenvolvemento da ruta continuábase, considerando esa entrevista a efectos de selección como realizada. A entrevista debía realizarse ó suceso seleccionado; se non era posible substituíase polo inmediatamente superior. No caso hipotético de agota-los individuos, procedíase sucesivamente, de xeito análogo á selección de domicilios, a partir do número 1 ata chegar ó primeiramente seleccionado. Se nese punto non era posible realiza-la entrevista, o domicilio debía ser substituído.

e individuos seleccionados e a ausencia de contacto (vivenda deshabitada, habitantes ausentes, etc.). Cando era así, debíanse substituír por outras, o que se plasmaba na *folla de ruta*¹³.

1.4. Depuración do traballo de campo.

O deseño do cuestionario e o da mostra son piares fundamentais para calquera investigación deste tipo, pero teñen que ir acompañados -durante e despois da realización das entrevistas- dun seguimento serio da validez destas, depurando aquelas que por diversas razóns sexan (total ou parcialmente) inadecuadas. A supervisión levárona a cabo a empresa concesionaria da segunda fase da investigación, *Obradoiro de Socioloxía, S.A.*, e os membros do Seminario de Sociolingüística, in situ ou mediante comprobación telefónica e filtros informáticos, seleccionando aleatoriamente as rutas e os cuestionarios que debían ser validados. Ademais de facer un seguimento da aplicación do traballo de campo, comprobouse se a aparente incoherencia entre respostas era debida ó entrevistado ou ó entrevistador, e subsanáronse os erros de cobertura (é dicir, aquelas respostas que non procedían polas condicións sociolóxicas do entrevistado ou pola resposta que este dera a preguntas anteriores). A contradicción entre respostas só nos interesou cando revelaba erros no procedemento da entrevista (se se fixo a quen non se debía, se non se fixo adecuada ou totalmente, etc.): o entrevistado pode non ver contradictorios algúns dos contidos por el expresados aínda que a nós nolo parezan. O proceso de depuración debía garanti-la bondade dos datos que iamos manexar, polo que as súas fases foron

¹³ A *folla de ruta* é unha ferramenta que serve para controlar se os entrevistadores seguiron a mecánica establecida, xa que nela reflicten o proceso de selección. Nela aparecen os datos referidos á selección de entrevistas efectivamente realizadas (non erradas) e o número de rexeitamentos:

- Número de orde da entrevista na ruta.

- Enderezo completo onde se realizou a entrevista: rúa, praza ou lugar, número do edificio, andar e porta onde está o domicilio en que se realizou.

- Número de andares do edificio seleccionado.

- Número de portas no andar seleccionado.

- Número de rexeitamentos: isto é, só negativas a colaborar desde a primeira selección feita para a realización desa entrevista ata a súa realización efectiva.

Ademais destes datos, na *folla de ruta* consta como encabezamento o concello e a provincia nos que se realizaron as entrevistas, o número de ruta e *folla*, a identificación do entrevistador e o punto de partida da ruta. Inclúe tamén a táboa de números aleatorios usada para a selección.

As *folhas de ruta* debían ser entregadas ó gabinete, cubertas na súa totalidade e adxuntas ás entrevistas -ordenadas numericamente- que conforman a ruta.

deseñadas con moito coidado. Os aspectos que se pretendían verificar eran os seguintes: adecuación á mostra, cumprimento da metodoloxía deseñada para a cobertura do cuestionario e coherencia da información. Incluímos na depuración a codificación dalgunhas preguntas así como datos de clasificación.

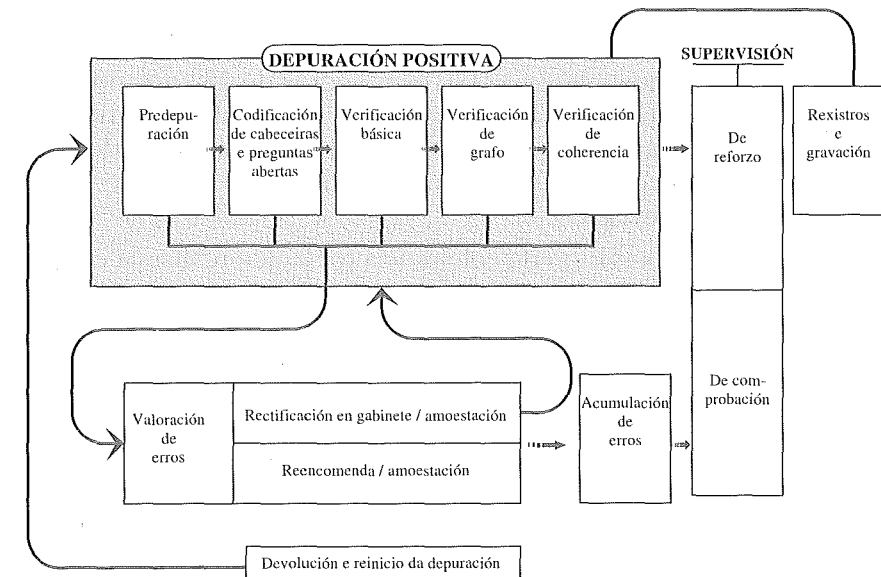

Figura 6

Os procesos de depuración da empresa de *consulting* constaron de cinco fases:

- 1.- Predepuración: nesta fase verificouse a pertinencia mostral, é dicir, a correspondencia en cada ruta entre mostra teórica e mostra real.
- 2.- Codificación de cabeceira e preguntas abertas: nesta fase codificáronse aqueles aspectos que debían ser recollidos con código numérico e que non o foron durante a entrevista: código de provincia, de concello, de hábitat de nacemento e de residencia e a profesión do entrevistado.
- 3.- Verificación básica: afecta a cuestións tales como a cobertura a lapis, a lexibilidade dos datos textuais e a correcta localización dos códigos nas caixas.
- 4.- Verificación de grafo: comprobouse que non faltaban respostas en ningún caso, a pertinencia de

certos códigos de resposta coas dadas noutras preguntas, a linealidade e conveniencia do salto entre certas preguntas do cuestionario e a cobertura dos *datos de control* (día e hora da entrevista, para posteriores comprobacións).

- 5.- Verificación de coherencia: comprobouse que as respostas ás diferentes preguntas eran coherentes entre si (xa antes nos referimos a que tipo de coherencia nos interesa). Así, os menores de 25 anos non deberían contesta-la pregunta de qué falaba a partir dos 31 anos, ou os que din non ter estudos non deberían contestar preguntas referidas á vida escolar do entrevistado.

Esta supervisión de coherencia foi tamén realizada cun filtro informático. Este filtro descubría tamén erros cometidos durante a gravación dos datos en soporte magnético.

A detección de erros levaba consigo na maioría dos casos a devolución e repetición do traballo detectado. Se a persoa encargada da supervisión positiva o consideraba necesario, podía destina-los cuestionarios que conforman unha ruta á supervisión de reforzo.

Ademais da supervisión realizada pola empresa de *consulting* durante e despois da realización das entrevistas, o Seminario de Sociolingüística realizou unha propia, que se centrou en:

- Comprobación *in situ* das rutas realizadas, da duración das entrevistas, etc.
- Comprobación telefónica de entrevistas e rutas escollidas ó chou.
- Comprobación da coherencia entre algunhas respostas.

Na comprobación *in situ* e telefónica facíanselle algunhas das preguntas ó entrevistado para comprobar que a resposta recollida se correspondía coa dada. Ademais, pedíase a súa opinión sobre o inquérito a fin de mellorar no posible a súa realización. Cando se detectaban erros, comunicábase á empresa para que os corrixisen.

A depuración prolongouse durante os cinco meses da fase de entrevistas e aínda catro meses máis (mentres correccións manuais posteriores, o tecleo dos datos e as primeiras análises revelaban erros non detectados anteriormente).

O PRESENTE VOLUME

O MSG ten previsto, como xa dixemos, recoller información sobre tres grandes apartados ou temas da sociolingüística: en primeiro lugar, a competencia lingüística e a lingua inicial; en segundo, os usos lingüísticos; e, por último, as actitudes lingüísticas. Este volume, primeiro dos previstos, dedicámolo á descrición e análise da competencia lingüística e da lingua inicial en Galicia. O termo competencia lingüística ten sido usado de moi diversas maneiras na lingüística da segunda metade do século, pero nos ámbitos máis próximos ou propios da demolingüística acostúmase entender por competencia lingüística o dominio que o falante ten das distintas destrezas dalgunha variedade lingüística determinada, xa sexa entendela, falala, lela e/ou escribila. Este é o sentido que ten neste traballo.

Por lingua inicial entendemos, á súa vez, aquela á que o individuo está exposto desde o seu nacemento no ámbito familiar, e que é a primeira en adquirir. Trátase, na maior parte dos casos, da lingua da familia, transmitida de pais a fillos, dunha xeración a outra¹. A característica máis

¹ Dado que isto non sempre é así, decidimos chamarlle sempre lingua inicial á primeira lingua aprendida. Tense ás veces empregado o termo lingua materna con este mesmo valor, a causa da súa coincidencia habitual, mais nós non pretendemos igualar o que é a lingua tradicional da familia -dos pais, dos avós, etc.- e a lingua inicial. Entendemos que o termo lingua materna pode chamar a erros.